

Марія ДЕБИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
Інституту вищої освіти НАПН України

Ключові слова: вища освіта, інтернаціоналізація вищої освіти, міжнародна освіта, євроінтернаціоналізація, глобалізація, мультикультуралізм.

У статті проаналізовано європейський підхід до інтернаціоналізації вищої освіти та процес переосмислення інтернаціоналізації у відповідь на мінливе середовище, у якому розвивається вища освіта. Указано, що поява міжнародних вимірювань у галузі вищої освіти в умовах глобальної економіки знань привела до глобалізації інтернаціоналізації. Доведено, що Болонський процес та європейський простір вищої освіти є прикладами успішної євроінтернаціоналізації.

УДК 37.014.5/25

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПІДХІД ДО ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

© Дебич М., 2015

остановка проблеми та її актуальність. Серед найхарактерніших наслідків глобалізації та інших великих економічних і політичних загальноземних процесів для сектору вищої освіти можна вказати

поєднання збільшення кількості студентів в абсолютній більшості держав світу з активізацією їх мобільності – виконання частини чи повної програми навчання у зарубіжних закладах [3; 8]. У науковому обігу під час опису подібних явищ, у яких бере участь багато держав і ще більше закладів освіти, поступово утверджувалися терміни, що спираються на французький прикметник «інтернаціональний» (international). Це складне слово веде своє походження з латини (inter – між, nation – народ) і в українській мові без спотворення його змісту відтворюється як «міжнародний». Для нас важлива та обставина, що на його основі набув узгодженого значення іменник «internationalisation» для охоплення найрізноманітніших змін та інновацій в освітніх системах усіх країн, причиною яких кожного разу виявляються взаємодії освітян, науковців і керівних органів різних держав у царині навчання, виховання і професійної підготовки.

Поняття «інтернаціоналізація вищої освіти» виникло в 90-ті роки минулого сто-

ліття. І хоча традиційні (класичні) ідеї міжнародної освіти існували раніше, зазвичай вони відображали діяльність, яка здійснювалася на міжнародному рівні. Вона мала відношення до мобільності (mobility), навчання за кордоном (study abroad), міжнародних обмінів (international exchanges), залученню іноземних студентів (international student recruitment), академічної мобільності (faculty mobility) або до інтернаціоналізації освітніх програм, таких як мультикультурна освіта (multicultural education), міжнародні дослідження (international studies), освіта в інтересах миру (peace education), регіоназнавство (area studies). Зазначені терміни описують такі заходи або дисципліни, як елементи міжнародної освіти (пізніше інтернаціоналізації), і в багатьох випадках вони використовувалися і використовуються досі як синоніми одного загального терміна. Відмінність міжнародної освіти (international education) від компаративної (comparative education) полягає в прикладному характері першої та скеруванні на вищу школу, а не на обов'язкове навчання і виховання [11, с. 105].

Мета цієї статті – проаналізувати європейський підхід до інтернаціоналізації вищої освіти та процес переосмислення інтернаціоналізації у відповідь на швидкі сучасні зміни вищої школи в умовах переходу людства до глобальної економіки знань, коли взаємодія і кооперація стали обов'язковим явищем. Крім того, загострилася потреба узгодити головні й допоміжні терміни, насамперед – поняття «інтернаціоналізація».

Є підстави вважати достатньо «узгодженим» його визначення в енциклопедії «Глобалістика», яка має 647 авторів з десяти країн (з України – І. Предборська) [1, с. 363]. У ньому підкреслюється, що інтернаціоналізація в сучасному розумінні є продуктом епохи індустріалізму й фіксує появу розвиненої тенденції міжнародної взаємодії і взаємопроникнення господарських, економічних і торговельних інтересів, зв'язків і відносин. Якщо інтернаціоналізація можна визначити як процес інтенсифікації міжнародних зв'язків та обмінів, то глобалізація характеризує і означає переростання цього процесу в становлення цілісного (інтегрального) світу, в рамках

якого окремі суспільства, країни і регіони все більш набувають рис частин єдиного цілого. До реальних, фактичних результатів і плодів інтернаціоналізації слід віднести: 1) всесвітній характер господарських і торговельних зв'язків, полегшених та інтенсифікованих «інформаційною революцією»; 2) загальну лібералізацію ринкових зв'язків; 3) усвідомлення екологічної кризи як загальнолюдської, планетарної проблеми, що поставила світ на межу виживання, а діючу економічну політику – під сумнів.

У сфері вищої освіти вказаний термін нерозривно пов'язаний з поняттям «міжнародна освіта», що знайшло відображення у назвах ключових асоціацій з організації співробітництва та обмінів, а також в основному академічному журналі «Журнал досліджень у галузі міжнародної освіти» (Journal of Studies in International Education), заснованому в 1997 році. До кінця не ясно, коли саме стався термінологічний перехід від поняття «міжнародна освіта» до поняття «інтернаціоналізація вищої освіти», оскільки термін «інтернаціоналізація» вже зустрічається в публікаціях 70–80-х років минулого століття. Однак тільки в 1990-ті роки термін «інтернаціоналізація» виходить за рамки «міжнародної освіти» через опис різних міжнародних вимірювань галузі вищої освіти. Цей перехід став результатом посилення значущості міжнародного виміру в галузі вищої освіти та поступової трансформації міжнародної діяльності з не основної в ключову для сфери і, таким чином, у більш змістовний і повноцінний процес.

Де Віт [11, с. 109–116] описує розвиток змісту і визначень термінів концепцій міжнародної освіти та інтернаціоналізації вищої освіти через ілюстрацію різного розуміння, що лежить в основі їх використання та змісту. Альтбах [3] вважає глобалізацію ключовою реальністю XXI століття, яка вже глибоко вплинула на вищу освіту. Він визначає інтернаціоналізацію як різноманітність курсів (ліній поведінки) і програм, які університети та уряди вводять у відповідь на глобалізацію. Це, як правило, включає відрядження студентів на навчання в інші країни, створення філіалів кампусів за кордоном або участь у певних видах міжінституціональної співпраці.

Одне з широко визнаних і використовуваних сьогодні визначень інтернаціоналізації було запропоновано Джейн Найт, згідно з яким під інтернаціоналізацією розуміється «процес вбудовування міжнародного, міжкультурного і глобального виміру в цілі, функції та процеси вищої освіти» [15, с. 21].

На наш погляд, це досить удалий вислів. Дане визначення можна розглядати як робоче, нейтральне з міжнародної точки зору, і яке не включає заходи, обґрунтування і результати, нівелюючи їх недоліки чи одноробкість. Воно навіть стало стимулом до свого роду світоглядного зрушення: під інтернаціоналізацією стали розуміти процес на противагу поняттю «міжнародна освіта», орієнтованому на кінцевий продукт.

Однак слідом за термінологічними змінами не завжди наставали зміни на практиці. Підвищена увага до міжнародного виміру в галузі вищої освіти стає особливо помітною у міжнародних, національних дискусіях і дискусіях, які формуються на інституціональному рівні. Глобальна конкуренція за залучення талановитих студентів, науковців і викладачів, поява закордонних філій університетських кампусів, ускладнення транскордонної діяльності, суперечки навколо винагороди агентам за пошук і залучення іноземних студентів, розпочаті у США, а нині поширені майже повсюдно – все це питання, які ще недавно не були предметом міжнародних дискусій. Проте сьогодні вони у центрі порядку денного не тільки для міжнародного співтовариства працівників освіти, але також для президентів і асоціацій університетів, політиків і значущих важливих гравців розвитку сфери вищої освіти по всьому світу. Не випадкова поява допоміжних прикметників («всебічна», «глибока» тощо), формування системи міжнародних вимірювань в умовах глобальної економіки знань, усе більший вплив ринкових факторів і включення освітніх послуг у список глобально важливих і перспективних.

Початок дискусіям у цьому напрямі поклали Брандербург і де Віт [5] у спільному творі з провокативною назвою «Кінець інтернаціоналізації» (The End of Internationalization), у якому автори відстоюють необхідність переосмислення інтернаціоналізації через «відмову від під-

ходу, що спирається на вихідні умови і результат, і прийняття підходу, орієнтованого на довгострокові результати і наслідки» (Outcomes and Impacts Approach). Замість того, щоб хвалитися кількістю студентів, які відїжджають за кордон, і кількістю іноземних студентів, які оплачують за навчання, а також кількістю курсів, які читаються англійською мовою, і робити абстрактні заяви про перетворення студентів на громадян світу, вони рекомендують зосередитися на результатах навчання [6; 7].

Тоді як наукові дискусії пропонують здійснити перехід до більш всебічної інтернаціоналізації, орієнтованої на процес, як, наприклад, це описано в статті Дж. Гудзика «Всебічна інтернаціоналізація» [13] (Comprehensive Internationalization), усе ж домінуючим підходом до інтернаціоналізації на сьогодні залишається діяльнісний або навіть інструментальний підхід. Усе це приводить до народження міфів і помилок про те, що насправді мається на увазі під інтернаціоналізацією. До тих, що викладені у статті, опублікованій у журналі «Міжнародна вища освіта» (International Higher Education), нескладно додати інші міфи й помилкові уявлення про інтернаціоналізацію [16].

Найбільш правильним у такій ситуації буде пояснити, що таке інтернаціоналізація вищої освіти і в яких напрямках їй необхідно далі розвиватися. Для розвитку дискусії про необхідність переосмислення інтернаціоналізації Міжнародна асоціація університетів (International Association of Universities) ініціювала створення спеціальної робочої групи, а також опублікувала серію статей напередодні експертних зустрічей щодо теми переосмислення інтернаціоналізації в рамках конференції Британської ради «На шляху до інтернаціоналізації вищої освіти» (Going Global) (березень 2012 року), і генеральної конференції Міжнародної асоціації університетів що відбулася в листопаді 2012 року в Пуерто-Ріко. Темою обговорення в рамках останньої конференції стало питання «Вища освіта в контексті глобального порядку денного».

У своїй доповіді на конференції «На шляху до інтернаціоналізації вищої освіти» 14 березня 2012 року де Віт запропонував для обговорення вісім причин, що пояс-

нують необхідність переосмислення розглянутого концепту.

1. Дискусії про інтернаціоналізацію не завжди відображають дійсний стан справ у ВНЗ: для більшості університетів інтернаціоналізація представляється лише набором фрагментарних і не завжди пов'язаних практик, а не комплексним (багатобічним) процесом.

2. Подальший розвиток глобалізаційних процесів, зростання комерціалізації вищої освіти і самого поняття суспільства і економіки глобального знання призводять до виникнення нових форм, постачальників і послуг інтернаціоналізації, а також нових, часто суперечливих один одному вимірювань, поглядів і елементів дискурсу щодо питань інтернаціоналізації.

3. Контекст міжнародної вищої освіти стрімко змінюється. Донедавна інтернаціоналізація, як міжнародна освіта, уявлялася явищем, характерним переважно для суспільства західних країн, а країни, що розвиваються, грали пасивну роль. Сьогодні економіки країн, що розвиваються, і університетська спільнота в них видозмінюють сучасний ландшафт інтернаціоналізації. Це веде до переходу від західної моделі розуміння інтернаціоналізації (деякі дослідники розглядають її як неоколонізм) до інкорпорування в інтернаціоналізацію інших підходів.

4. Дискурс з питань інтернаціоналізації часто визначається невеликою групою стейкхолдерів (VIP-персон) – керівництвом ВНЗ, урядом та міжнародними організаціями, тоді як позиції інших стейкхолдерів, таких як роботодавці і особливо викладачі ВНЗ, враховуються набагато рідше, ніж це необхідно. У результаті вплив на дискурс тих, хто повинен отримувати від його реалізації переваги, виявляється недостатнім.

5. Більша частина дискурсу теоретиків спрямована на обговорення питань, пов'язаних з практикою інтернаціоналізації на національному або інституційному рівні, і менше уваги приділяється самим програмам інтернаціоналізації. Як показує приклад такої ініціативи, як «інтернаціоналізація вдома», зміст наукових досліджень, навчальних планів, навчального процесу, тобто основа інтернаціоналізації, часто не отримує необхідної уваги.

6. Занадто часто інтернаціоналізація оцінюється кількісно через цифрові показники вихідних параметрів або досягнених результатів, замість того, щоб спиратися на якісний, орієнтований на результат підхід, оцінку внеску ініціатив інтернаціоналізації.

7. Недостатньо натепер приділяється увага експертного співтовариства до норм, цінностей і етики практик інтернаціоналізації. За деяким винятком, підхід до цієї проблеми був занадто прагматичним, орієнтованим на досягнення поставлених цілей без урахування можливих ризиків і моральних чи етичних наслідків.

8. Зростає розуміння того, що питання інтернаціоналізації є не стільки питанням взаємодії держав, скільки взаємодії культур, а також відносин глобального та локального рівня.

Всім причин, представлених вище, є імперативами переосмислення інтернаціоналізації. «Узагальнюючою причиною є те, що ми розглядаємо інтернаціоналізацію більшою мірою як мету, а не як засіб її досягнення» [10].

Тому останнім часом інтернаціоналізація стала одним з основних напрямів розвитку вищої освіти у всьому світі, «перейшовши з периферійного в ключовий інтерес інститутів вищої освіти».

Водночас поняття в тому вигляді, у якому воно зародилося в 1990-ті роки, сьогодні вже вимагає приведення до сучасних реалій змістовної та регіональної еволюції вищої освіти, і особливо його міжнародних вимірювань. Потрібно зрозуміти, чи є різні змістовні та регіональні інтерпретації та практики інтернаціоналізації стимулами або стримуючими факторами досягнення більшої ефективності інтернаціоналізації і наскільки повно нами враховуються інші глобальні контексти. Ми продовжуємо говорити так, як ніби всі ми маємо однакове уявлення про інтернаціоналізацію, але насправді поняття має безліч інтерпретацій. З точки зору майбутнього ми з більшою ймовірністю винесемо позитивні уроки з можливостей, які нам відкриває глобалізація інтернаціоналізації, якщо зуміємо домовитися про підхід і привести в порядок термінологічний апарат з тим, щоб транслювати і реалізовувати практики інтернаціоналізації більш ефективно [2].

Розглядаючи в сучасній Україні інтернаціоналізацію як предмет глобального інтересу, необхідно враховувати домінуючий сьогодні «західний» дискурс. Адже для розуміння процесів «глобалізації інтернаціоналізації» слід взяти до уваги такі аспекти, як: а) значне розширення масштабів діяльності, наприклад, зростання числа і типів університетських філій за кордоном, а також інших способів надання транскордонних освітніх послуг; б) глобальна конкуренція за залучення студентів і фахівців; в) широкий перелік регіональних практик інтернаціоналізації; г) географічна диференціація соціальних та економічних потреб населення, що виражається в різноманітних підходах до їх задоволення на локальному та регіональному рівнях; д) моральний бік глобальної інтеграції, залученості в глобальні процеси і збереження даної практики; е) важливість ретельного обліку місцевого контексту і культурних особливостей при залученні в глобальні транскордонні процеси. Глобальні інтерпретації поняття «інтернаціоналізація» вимагають більш ретельного підходу до її здійснення на практиці, ніж це відбувалося до недавнього часу. Питання полягає в тому, чи зможемо ми винести корисні уроки з дискусій про проблеми інтернаціоналізації, що відбуваються в різних точках земної кулі, і перейти до більш ефективних практик інтернаціоналізації сьогодні і в майбутньому.

Розглянемо для ілюстрації різні контекстуальні та регіональні інтерпретації і підходи до інтернаціоналізації та запропонуємо деякі висновки і спостереження, спираючись на результати існуючого різноманіття.

Великобританія до ідеї міжнародної освіти як бізнесу прийшла не першою, незважаючи на те, що здавна мала багато студентів-іноземців, а в 1981 році запровадила для них повну оплату навчання. Пізніше йшла інтернаціоналізація навчальних планів та встановлення зв'язку між інтернаціоналізацією і мультикультуралізмом [14]. Глобальна громадянськість, мультикультуралізм та освіта для сталого розвитку – теми, відображення в орієнтації університетів на принципі рівності та різноманітності. Як наголошується у Британській національній стратегії міжнародного розвитку шкільної освіти 2004 Putting the

World into World-class Education, «розвиток і збереження системи освіти світового рівня починається з розуміння світу, у якому ми живемо: цінностей і культур різних народів, напрямів, від яких ми у більшій мірі залежимо один від одного, і способів, якими ми, громадяни світу, можемо впливати і створювати умови для змін у глобальній економіці, довкіллі та суспільстві, частиною якого ми є» [18].

Європейський Союз має значні заслуги у підтримці інтернаціоналізаційних явищ, найбільше акцентуючи студентську мобільність – найважливіший аспект інтернаціоналізації в Європі. Вже склався консенсус, що основним європейським внеском у розвиток концепції інтернаціоналізації є успішний досвід реалізації програм підтримки академічної мобільності студентів і викладачів, головним чином за допомогою європейських програм Еразмус, Сократес, навчання впродовж життя (Erasmus / Socrates / Lifelong Learning). У рамках програми Еразмус щорічно 200 тисяч студентів і викладачів отримують можливість для навчання або стажування за кордоном. Програма також підтримує проекти міжвузівського співробітництва по всій Європі. Крім розвитку студентської мобільності, програма заохочує викладачів або представників індустрії, бажаючих викладати за кордоном, одночасно підтримуючи програми перепідготовки викладачів вишів [12].

Хоч за період після заснування в 1987 році програма Еразмус охопила 4000 організацій-учасників і надала кошти для понад 2 млн студентів та багатьом десяткам тисяч викладачів, відсоток участі молоді все ж можна вважати недостатнім для сучасних умов. Це послужило розвитку в Європі руху «Інтернаціоналізація вдома» (Internationalisation at Home) [9].

Європейською асоціацією міжнародної освіти (European Association for International Education) була заснована спеціальна група, результатом роботи якої стала ціла серія публікацій. «Інтернаціоналізація вдома» [4] доповнює поняття інтернаціоналізації, акцентуючи увагу на її локальному контексті, і вказує на відповідну точку, тим самим розширюючи міжнародне та міжкультурне вимірювання інтернаціоналізації. «Інтернаціоналізація вдома» проголошує, що ко-

жен, незалежно від наявності або відсутності можливостей до переміщення (здійснення мобільності), має право на освіту, яка б готувала його до життя і роботи в глобалізованому світі, тим самим піднімаючи питання про те, яким чином ми можемо використовувати переваги місцевої різноманітності. Створення спеціальних стратегій у відповідь на ці виклики є великою мірою амбітним завданням для університету, і те, наскільки успішний той чи інший університет у досягненні цих цілей, є найважливішим свідченням якості [17].

Іншим помітним європейським внеском у розвиток інтернаціоналізації є досвід взаємодії між країнами всередині європейського регіону (євроінтернаціоналізація – *intra-European internationalisation*) [8].

ЛІТЕРАТУРА

1. Глобалистика : международный междисциплинарный энциклопедический словарь / гл. ред. : И. И. Мазур, А. Н. Чумаков. – М. ; СПб. ; Н.-Й. : ИЦ «ЕЛИМА», ИД «Питер», 2006. – 1160 с.

2. Императивы интернационализации / отв. ред. М. В. Ларионова, О. В. Перфильева. – М. : Логос, 2013. – 420 с.

3. **Philip G. Altbach, Liz Reisberg, Laura E.** Rumbley Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. A Report Prepared for the UNESCO 2009 World Conference on Higher Education. – Paris : UNESCO, 2009. – 278 p.

4. **Beelen J.** Implementing Internationalisation at Home / J. Beelen // EAIE Professional Development Series for International Educators. – Amsterdam : EAIE, 2007. – No 2.

5. **Brandenburg U.** The End of Internationalization / Brandenburg U., De Wit H. // International Higher Education. – Boston : Boston College Center for International Higher Education, 2011. – No 62. – P. 15–16.

6. **Brandenburg U.** Getting Internationalisation back on Track / Brandenburg U., De Wit H. // IAU Horizons. – 2012. – Vol. 17, No 3.

7. **Brandenburg U.** Re-thinking Internationalization / Brandenburg U., De Wit H. // IAU Horizons. – 2012. – Vol. 18.No 1.

8. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. European Higher Education, Brussels, 11.7.2013 COM (2013) 499 final. – 15 p.

9. **Crowther P., Joris M., Otten M.** et al. Internationalisation at Home // European Association for International Education Position Paper. 2000. – URL : <http://www.eaie.org/laH/laHPositionPaper.pdf> (date of access: 27.02.2013).

10. **De Wit H.** Rethinking the Concept of Internationalization / De Wit H. // Presentation at Going Global. British Council. – London, 2012.

11. **De Wit H.** Internationalisation of Higher Education in the United States of America and Europe: A Historical, Comparative, and Conceptual Analysis. Westport, CT: Greenwood Press, 2002.

12. Erasmus Programme [Electronic resource] // European Commission. – URL : ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc80_en.htm (date of access: 27.02.2013).

13. **Hudzik J.** Comprehensive Internationalization / J. Hudzik. – Washington D.C. : NAFSA, 2011.

14. **Jones E.** Internationalisation of the Curriculum / Jones E., Killick D. – London : Routledge, 2007.

15. **Knight J.** Higher Education in Turmoil. The Changing World of Internationalization. – Rotterdam, the Netherlands : Sense Publishers, 2008.

16. **Knight J.** Five Myths about Internationalization / J. Knight // International Higher Education. – Boston : Boston College Center for International Higher Education, 2011. – No 64. – P. 14–15.

17. **Bengt N.** Internationalisation at Home / Bengt N., Otten M. (eds) // Journal of Studies in International Education. – 2013. – Vol. 7, No 1.

18. **Otter D.** Globalisation and Sustainability: Global Perspectives and Education for Sustainable Development / D. Otter // Internationalising Higher Education / E. Jones, S. Brown (eds). – London : Routledge, 2007.

лонський процес, що стартував з підписаної в 1999 році угоди, прагне до гармонізації циклів навчання, кредитів навчання та їх трансферу, кваліфікацій і гарантій забезпечення якості освіти, що разом привело до утворення європейського простору вищої освіти (ЄПВО) і, отже, до подальшого розвитку мобільності і співпраці між країнами – учасниками процесу. На сьогодні до Болонського процесу приєдналося 47 країн, що говорить про набагато більш широку географію взаємодії країн, ніж 28 країн-членів Європейського Союзу. Для підтримки процесів мобільності всередині ЄПВО і залучення більшої кількості іноземних студентів як з Європи, так і інших країн збільшується кількість освітніх програм, пропонує англіїською мовою.

REFERENCES

1. Global Studies: International Interdisciplinary Encyclopedic Dictionary / I. I. Mazur, Professor A. N. Chumakov (eds). – M. ; SPb. ; N.Y. : IC "Elim" ID "Peter", 2006. – 1160 p.

2. The imperatives for internationalization / M. V. Larionova, O.V. Perfilieva (eds). – M. : Logos, 2013. – 420 p.